

Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára

Szerk.: Kiss András, Kovács Kiss Gyöngy, Pozsony Ferenc,
Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár, 1999, 680 lap

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1996-ban Jakó Zsigmondot, 1999-ben pedig Imreh István történetkutatót és történetíró-t tisztelte meg emlékkönyvvel 80. születésnapján. Jelen emlékkönyv 46 tanulmányt és egy köszöntőt tartalmaz, valamint az ünnepelt teljes bibliográfiáját az 1943-1998. közötti évekből, mely a fiatal egyetemista kutató bálványosváraljai kutatásainak beszámolójával indítva a könyvek és tanulmányok mellett az ismeretterjesztő írásokat és interjúkat is tartalmazza. Imreh István első külön megjelent dolgozata, a *Székely falutörvények* 1947-ben látott napvilágot, és a 11 önálló kötet – ha a román fordításokat és az egyetemi jegyzeteket nem számoljuk – egy folyamatosan gazdagodó történészi pálya ívét rajzolja meg. Az emlékkönyvvel egy időben kiadott, az utóbbi tíz esztendő gazdaság- és társadalomtörténeti tanulmányait tartalmazó gyűjteményes kötete (*Erdélyi eleink emlékezete 1550-1850*, Bp., 1999.) címével is utal az ünnepelt érdeklődésére, amely összeköti Imreh István munkásságát a tisztelegő tanulmányok szerzőinek kutatási területével.

A kötetet Benkő Samu köszöntője vezeti be, aki személyes emlékeit is felidézve mutatja be a „székely katonarendű, földközben élő familia” leszármazottját. Apja a fiát okos, sikeres, azaz gazdag vállalkozóként szerette volna látni, de Imreh István csak a bécsi döntést követően iratkozhatott be a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem közgazdaságtudományi karára. A 40-es évek elején bölcész, jogász, teológus, orvos és közgazdászhallgatók Venczel József vezetésével kapcsolódtak abba a falukutató mozgalomba, amely a román

szociológus, Dimitrie Gusti metodológiáját is követve az erdélyi agrártelepülések állapotának hiteles felmérésével, bemutatásával azok korszerűsítésének lehetőségét is megteremtette. Imreh István is közfeladatra készült, s később akár történészi hitvallásként is fogalmazhatta volna meg, hogy „eleink ködbe vesző mindennapjainak felidézésével korántsem tegnapi vigaszokkal próbáljuk magunkat és írásaink olvasóit áztatni, hanem a jelen létkérdéseinek megválaszolásához keresünk elvileg hasznosítható útjelzést, és jövőnk esélyeinek latolgatásához igyekszünk erkölcsi biztatásra lelni” – ahogyan a köszöntő figyelmeztet erre.

Imreh István élete sem volt mentes a század megpróbáltatásaitól; a román uralom alatt érettségi vizsgát sem tehetett, később pedig, az újabb impériumváltozás után, akkor kapott tanári megbízatásokat az egyetemen, amikor a magyar állampolgárságú professzorokat eltávolították. A közgazdaságtudományi karon gazdaságtörténetet és statisztikát, a jogtudományin jogtörténetet tanított, majd 1950-től a történettudományi fakultáson lett az újkor és a legújabb kor történetének az előadója. De az egyedül kötelezővé tett marxizmusnak is hasznát tudta venni gazdaságtörténeti kutatásai során, és amikor utóbb megismerkedett a francia Annales-iskola módszereivel, bizonyára jóleső érzéssel vehette tudomásul, hogy törekvéseikben s eredményeikben számtalan közöset lehet találni. Ugyanakkor azt sem lehet elhallgatni, hogy az előző történésznemzedékek, Tagányi Károly és Hajnal István munkásságához is gyümölcsözően kapcsolódott.

Kutatói és tanári sokoldalúsága tükröződik az emlékkötet lapjain is. Bár a szer-

zők zöme Kolozsváron és Budapesten él, a köszöntött szellemi kisugárzása érzékelhető a székely kisvárosokban éppúgy, mint a magyarországi nagyobb egyetemi központokban, azaz az egész magyar tudományosságban. Noha mindegyik tanulmányról nincsen mód egyenként szólni, szembeötlő, hogy mennyire változatos az a tematika és kutatói módszertan, mely a köszöntők – és a köszöntött – írásait egyaránt jellemzi. Akár természetesnek is vehetjük, hogy a tanulmányok többsége Erdély történetéhez kötődik, és leginkább a székelység közép- és újkori históriájának egy-egy epizódjával foglalkozik. Önkormányzatiság és katonai hatalom, XVI. századi katonai összeírások, a székely határőrség, az udvarhelyszéki Havasalja kiváltságos települései, mezőgazdaság és földközösség, a székelység közigazgatási és jogi intézményrendszere, Székelyderzs templomkastélyának rendtartásai (Cseréy Zoltán, Demény Lajos, Egyed Ákos, Hermann Gusztáv Mihály, Pál Judit, Vofkori Mária, Zapeczaner Jenő tollából) mindmind olyan téma, mely a katonai társadalom szorításában élő székelység sajátos, de nem társtalan intézményrendszerének működésébe enged bepillantást. A „szabadságok”, a szokásjog és jogszokások rendszere, s a megélhetés, a vagyon, az egyes ember védelmét is biztosító önszerveződés lehetősége az 1848 előtti Erdély szabad székely, libertinus, határőrkatonai lakosságának, azaz a parasztság 41,57%-ának, illetve a teljes népesség 36,49%-ának jelentett biztonságos életkeretet, ami figyelemreméltó arány a korabeli Európában is. A székely faluközösség belső igazságszolgáltatásának a kérdéseire éppen Imreh István két nagyhatású könyve (*A rendtartó székely falu*, Bukarest, 1973.; *A törvényhozó székely falu*, Bukarest, 1983.) hívta fel a figyelmet, egyszersmind egy új forrástípusnak, a falutörvényeknek és rendtartásoknak a szakszerű feltárását és feldolgozását is elvégezve. Ennek a szabadpa-

raszti statusnak a magyarországi párhuzamait mutatja be a Mezővárosi önkormányzat Sárospatakon (Orosz István) és A hajdúszabadság társadalomtörténeti összefüggései (Rácz István) c. tanulmány.

A tanulmányok másik nagy csoportját a XIX–XX. századi Erdély társadalmi, gazdasági, etnikai arculatváltását nyomonkövető írások alkotják, és több tanulmány foglalkozik geneológiai vagy prosopográfiai témával is. Mikrotörténeti vizsgálatot és nagyívű összefoglalást egyaránt találhatunk az emlékkönyv lapjain; ugyanígy váltakoznak egymással a társadalom- és művelődéstörténet, agrár- és jogtörténet, politikatörténet, közgazdaságtan körébe tartozó tanulmányok a néprajz, nyelvtörténet, művészettörténet művelőinek tisztelgésével. A székely menyecske, Bálint Anna erőltetett házasságáról a valóperi tanúvallatások jegyzőkönyveit elemző tanulmány (Bárh János) a XVIII. században előforduló élethelyzetek, szokások, nyelvi formák rendszerét feltárva mutatja be, hogy mit gondoltak a falusfelek szerelemről, házasságkötésről, olyan apró körülmények fontosságát is kiemelve, hogy az ifiasszony az igent „nem szívből mondta, s azt is értette, hogy szereti az Istent. A könyvet is a végre elvitte a hónya alatt a templomba esküvőkor, s arra is értette, hogy szereti azt, de nem az urát.” Nem csak a hamis eskü motívuma kapcsolja ide a sepsibodoki származású gyulai Bodoki család tagjainak részletesen a XIX. században nyomon követett útját (Kósa László) – egyikük ugyanis a családi emlékezet szerint résztvevője volt a közismert Arany-balladában megörökített határpernek (A hamis tanú, 1852). A nemesi származású, de majd egy évszázadon keresztül vízmérnökként nevet szerző család egyediségében is tipikus alakja a magyar polgárosodásnak.

Az emlékkönyvben sorjázó táblázatok, számszerűsített adatok, statisztikai feldolgozások arra figyelmeztetnek, hogy a törté-

netkutatónak feladata gyűjteni, mérni, modelleket formálni, típusokat alkotni. A történetíró azonban nem elégedhet meg ennyivel: a források adta „adatok” csak történeté alakítva válhatnak történelemmé. Imreh Istvánnak különös érzéke van ahhoz, hogy történeti elbeszéléseiben a múltat sokszínűségében, a sajátost és az egyedit felismerve adja elő. Így vált az számára lehetségessé, hogy a társadalom üzemi működését megfigyelve, a társadalmi alakulatok rendszerét leírva is a múltbéli mindennapok, az egykori élet kapcsolatszövevényét teremti újjá. A kötet fiatalabb szerzői, az egykori tanítványok, ezt is feltétlenül megtanulhatták mesterüktől.

Bibliográfiáját szemügyre véve tapasztalhatjuk, hogy szívesen és eredményesen dolgozott együtt történész barátaival, s ezeknek a közös kutatásoknak egy-egy tanulmány, kötet lett az eredménye. Pataki József halála miatt már nem lehetett részese az emlékkötetnek, Csetri Elek és Camil Muresanu tanulmányát azonban itt olvashatjuk.

A kötetet bevezető köszöntő oldalai közé sorozták be annak az emléklapnak a másolatát, amellyel a „hetvenéves Imreh István jeles historikust és oktatót köszöntik pályatársai, barátai és tanítványai, azért, hogy emlékezetbe tartásul és jövőnő okulásul elmondta a törvényhozó és rendtartó székel falu, a közösség, a gazdálkodás, a mesterségbeli iparkodás és az emberi gyarapodás erdélyországi történeteit és változásait.” Akkor, 1989. őszén Kolozsváron gondolni sem lehetett egy laudációs kötet összeállítására. Azóta újjáalakult az Erdélyi Múzeum-Egyesület, s bölcsészszakosztálya fáradhatatlan tagjaként, tudományos elismerések kitüntettjeként (akadémiai tagság, díszdoktori cím) Imreh István is sok feladatot vállalt, hogy újraszerveződjön az a kutatói intézményrendszer, mely kapcsolatot teremt a magyarok régiók tudományos műhelyei között. Kimagaslóan egységes életművén túl ezért is köszöntheti méltán kollégái és tanítványai köre.

Restás Attila

Európa a korai középkorban (3–11. század)

Szerk. Orosz István

Debrecen, Multiplex Media – Debrecen University Press, 1999. 320 lap

Immáron második – átdolgozott – kiadásban jelenik meg a debreceni egyetem történelemszerveinek munkája, a koraközépkori Európa történetét feldolgozó összefoglalás. Az első megjelenés óta mindössze két év telt el: manapság ritka, hogy tudományos igényű kézikönyv ennyire gyorsan újra a piacra kerüljön. A magyarázat a vállalkozás hiánypótló jellegében keresendő. A második világháború után gyakorlatilag nem jelent meg hasonló munka magyar szerzők tollából. Az ötvenes, illetve hetvenes években lefordított szovjet középkor-

történetek szemlélete már megjelenésük idején sem tükrözte a hazai kutatás, oktatás jellemző szemléletét, mára pedig végképp szükségessé vált egy modern felfogású mű megjelenítése. Nyilvánvaló, hogy az *Európa a korai középkorban* című kötet első sorban az egyetemi, főiskolai hallgatók, középiskolai történelemtanárok körében lett közkedvelt olvasmány, hiszen kitűnő segítséget nyújt a vizsgára, órára való felkészülésben. Éppen ebből a sajátosságából adódik az átdolgozás igénye, amelyet a második kiadás számára a szerkesztő Orosz